

eser halinde daha sonra yeniden neşretmiştir (İstanbul 1947). Bu baskının sonuna eklediği "Añahtar" bölümünde metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla bazı yabancı kelime ve tabirlerle şahıs ve eser adlarına yer vermiştir.

Halil Nihat Fransızca'dan yaptığı manzum ve mensur tercümelere de büyük başarı göstermiştir. Bilhassa Alphonse Daudet çevirileriyle bu yazarın Türk okuyucusu tarafından tanınip sevilmesini sağlamış, onun *Tartarin de Tarescon* adlı romanını *Taraskonlu Tartaren* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1336, 1938). Ayrıca Nedim divanını yirmi yedi yazma nüshayı karşılaştırarak baskıya hazırlayan Halil Nihat, sonuna bir lügatçe ve *Nedim-i Kadim Divançesi*'ni de ekleyerek yayımlamıştır (İstanbul 1340 h./1338 r.). Baş tarafında da Ahmed Refik'in "Nedim'in Hayatı", Fuad Köprülü'nün "Nedim'in Şiirleri" adlı incelemeleri yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

T.B.M.M. Azasının *Tercümeihal Kâğıdı*, TBMM Arşivi, nr. 697; M. Fuad Köprülü, *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul 1924, s. 195-200; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1217-1222; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 72; a.mlf., "Halil Nihad Boztepe", AA, V, 1686-1687; Yusuf Ziya Ortaç, *Bir Varmış Bir Yokmuş, Portreler*, İstanbul 1960, s. 161-166; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 779-783; Ömer Akbulut, *Trabzon Meşhurları Bibliyografyası*, Ankara 1970, s. 49, 235; Akyüz, *Modern Türk Edebiyatı*, s. 188; Kemâleddin Şenocak, *Yanardağ Şairimiz Halil Nihad Boztepe*, İstanbul [1989]; M. Salahaddin, "Şair Halil Nihad Bey Yeni Kitab'a Hayatını Anlatıyor", *Yeni Kitab*, nr. 4, İstanbul 1927, s. 2-7; M. Behçet Yazar, "Halil Nihad", *Yedigün*, XIV/350, İstanbul 1939; Halide Edip Adıvar, "Ağaç Kasidesi", *Akşam*, İstanbul 15 Ocak 1948; Fazıl Ahmet Aykaç, "Bir Zerafet Meşceresi", *Akşam*, İstanbul 18 Ocak 1948; Fevziye Abdullah Tansel, "Halil Nihad Boztepe'nin Mizâhi Yazılarında Kullandığı Gözden Kaçan İğreti Adı", *KAM*, XIV/4 (1985), s. 70-76; Mustafa Uzun, "Boztepe, Halil Nihad", *TDEA*, VI, 463-464.

MUSTAFA UZUN

BÖCEKBAŞI

Osmanlı Devleti'nde özellikle son asırlarda asayişin sağlanmakla yükümlü gizli zabıta görevlilerinden biri.

Böcekbaşı tabiri İstanbul ağzına ve özellikle yeniçeri argosuna ait bir kelimedir. Böcekbaşı daha ziyade hırsızlıkları önlemek ve hırsızları yakalamakla görevliydi. Emri altında çalışanlar arasında erkek ve kadın memurlar bulunurdu. Ayrıca suçluları yakalamada muh-

Böcekbaşı (M. Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi*, İÜ Ktp., TY, nr. 9391)

bir olarak kullanılan tövbekâr hırsız ve yankesici gibi sabıkâlılara da böcek denilirdi. Fakat asıl gizli istihbarat işleriyle **salma çuhadar** denilen memurlar meşgul olurdu (bk. ZAPTİYE). Böcekbaşı yakaladığı sanıkları suçunun türüne göre Ağakapısı'na, ihtisab nazırlığına veya Babâ Câfer Zindanı'na gönderir, suçu sabit olanları çeşitli şekillerde cezalandırırdı. Bu cezalar dayak, hapis veya kulak kesme şeklinde olabildiği gibi suçun tekrarlanması halinde idama kadar varabilirdi. Halk arasında kullanılan "eski kulağı kesiklerden" tabirinin kaynağı bu kulak kesme cezası olmalıdır.

Böcekbaşı kıyafet olarak başına siyah kuzu derisinden üzeri yeşil kalpak, sırtına dar yenli uzun cepken, mavi şalvar ve kırmızı çizme giyerdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecelle-i Umûr-ı Belediyye, I, 901; Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, Ankara 1947, s. 64-65; H. Gibb — H. Bowen, *Islamic Society and the West*, Londra 1950, I/1, s. 326; Ergun Hıçyılmaz, *Belgelerle Teşkilât-ı Mahsusa ve Casusluk Örgütleri*, İstanbul 1979, s. 18; R. Mantran, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* (trc. Mehmed Ali Kılıçbay — Enver Özcan), Ankara 1986, I, 127, 155; Pakalın, I, 241-242; TA, VIII, 21; R. Ekrem Koçu, "Böcekbaşı", *İst.A.*, VI, 3078.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

BÖĞÜRDELEN

Yugoslavya'nın Sırbistan bölgesindeki Şabac şehrinin Osmanlılar dönemindeki adı.

Sava nehrinin kenarında stratejik bakımdan önemli bir yerde kurulmuştur. Burada daha önceki adı Zaslon olan yerde eskiden küçük bir palanka vardı. Fâtihten Sultan Mehmed zamanında Osmanlılar'ın eline geçen bu önemli mevkiye 1471'de ahşap ve topraktan bir hisar yapıldı. Belgrad'ı tehdit eden bir yerde

bulunması sebebiyle muhtemelen "yandan vuran tabya veya istihkâm" mânâsında buraya Bögürdelen adı verildi. Ancak buradan Macaristan ve Avusturya'nın güney bölgelerine kolayca akın yapılabildiği için Mathias Corvinus (I. Mátyás) tarafından kuşatma altına alındı. 1475 sonlarına doğru başlayan kuşatma 1476 Şubatında kalenin ele geçirilmesiyle sonuçlandı. Bu olaydan bahseden *Szabács viadala* (Şabac'ın muhasarası) adlı eser, XV. yüzyıl Macar tarih destanlarının en uzun ve orijinal metni bulunanlarından biridir. Bölgede Macarlar tarafından bir "ban"lık kuruldu; yeniden ve taştan tahkim edilen kale ise Macar serhaddindeki hisar zincirinin bir halkası oldu. 1492'de gerçekleştirilen başarısız bir Osmanlı muhasarasından sonra, Kanûnî'nin birinci Macaristan seferi sırasında, bölgeye gönderilen Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın kuvvetleri tarafından şiddetli bir kuşatma neticesinde fethedildi (7 Temmuz 1521). Burası aynı zamanda Kanûnî Sultan Süleyman'ın ilk fethettiği kale olma özelliğine de sahipti. Kanûnî fetihten sonra kaleye girdi ve şehrin imarını emretti. Belgrad'ın fethiyle ilgili kararlar da burada alındı. Şehir 1688 ve 1695'te kısa süreli olarak elden çıkmasına rağmen 200 yıla yakın süren ilk Osmanlı dönemi sırasında önce Rumeli, 1580'den

Kanûnî Sultan Süleyman'ı Bögürdelen civarındayken tasvir eden bir minyatür (*Süleymannâme*, TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 81*)

